

NAPREDNI OMLADINSKI POKRET U SENJU OD 1939. DO 1942.

Preuzimajući obvezu da cjelovito obradim grupu omladinaca, koji su zbog svoje antifašističke djelatnosti 21. veljače 1942. uhapšeni u Senju i osuđeni na višegodišnji zatvor, bio sam svjestan da ću se morati ponavljati. Naime već prije, iznoseći svoja sjećanja o naprednom omladinskom pokretu u Senju od 1939. pa nadalje, a posebno u godini 1941. i 1942, nisam mogao mimoći njihovu revolucionarnu djelatnost.

Međutim, i pored toga, ostaje činjenica da njihov udio u NOP-u nije dovoljno osvijetljen i nije im dano odgovarajuće mjesto u ovim našim senjskim revolucionarnim zbivanjima.

S tim u vezi pokušat ću iznijeti manje poznate detalje o njima kao osobama, o njihovom hapšenju i suđenju. U ovome mi je mnogo pomogao Milan Butorac — jedini koji se vratio živ iz zatvora — kao i Rafael Jurčić (Rafa), brat Branka Jurčića.

Dana 21. veljače 1942. uhapšeni su u Senju: Ante Matijević (u daljnjem tekstu Braco), Branko Jurčić, Dušan Orlić i Milan Butorac. To hapšenje bilo je epilog njihova životnog stava, njihove određene političke djelatnosti i aktivnosti u okupljanju pod zastavu antifašističke borbe.

Njihova napredna, antifašistička i naglašeno socijalistička djelatnost (ili komunistička — kako je bila nazivana ta djelatnost) počela je znatno ranije. Svaki od njih prošao je razne faze razvitka u shvaćanju religije, društvenih odnosa i upoznavanja s osnovnim idejama marksizma.

Međutim, na kraju 1939. sva trojica prerasli su u dosljedne borce za socijalizam, odlučne antifašiste. Od ove grupe Milan Butorac bio je najmlađi, i on se uključio nešto kasnije u ovaj napredni, socijalistički omladinski pokret.

Čini mi se potrebnim da o svakom omladincu kažem nešto više kao i o njihovim obiteljima, koje su djelovale na njihovo političko opredjeljenje.

Braco Matijević, rođen je u Senju godine 1923. u radničkoj obitelji. Otac mu je bio obrtni radnik, a majka radnica u tvornici duhana. Ovaj socijalni čimbenik djelovao je na odgoj djece u obitelji, tako da dvije starije sestre Vikica i Elza ranije prihvaćaju ideje socijalizma. Moram napomenuti da je upravo u obitelji Matijević postojao fond knjiga naprednih pisaca, pa i neke polulegalne brošure, koje su sestre prikupile. Kada kažem polulegalne knjige, mislim na djela Marksa, Kautskog i ostalih pisaca, koji su se ranije legalno štampali i prodavali, ali čija je djela tadašnje službeno mnijenje (policija, kler, školske vlasti) držalo za komunistički, agitacioni materijal. Svaki vlas-

nik takve literature bio je izvrgnut opasnosti da bude izbačen iz škole, podvrgnut policijskom pretresu i sličnim neugodnostima.

Upravo ova knjižnica obitelji Matijević kasnije je postala polulegalna, pa i ilegalna. Njome su se služili napredni senjski omladinci, među kojima prvenstveno Braco, Ante, Dušan i Milan, koji su se njome služili organizirano propagirajući ideje socijalizma i potrebe borbe protiv fašizma.

Napominjem da se u ovoj knjižnici pored beletristike moglo naći djela kao što su »Žena i socijalizam« od Bebela, knjige Kautskog, »Moskva, New York, Madrid« od Tollera, »Umovanje zdravog razuma« Vase Pelagića, knjiga A. Cesarca o SSSR-u, koje se naslova ne sjećam, a koja je bila potpisana drugim imenom, zatim biografija vojskovođe Vorošilova i drugih.

Grupa omladinaca, koje su članovi bili i Braco i njegovi drugovi skupljala je novac i nabavljala naprednu literaturu, kao npr. »Pečat« i »Izraz«. I na kraju, u ovoj knjižnici su se našli i proglašeni naše Partije i sličan ilegalni materijal.

Razumljivo je da je Braco u tim uvjetima vrlo rano prihvatio ideje socijalizma, ubrzo postao ateist (što je često isticao) te postao dosljedan i odlučan borac za prava radnog naroda.

Branko Jurčić rođen je godine 1923. u Rijeci u trgovačkoj obitelji. Posebni utjecaj na Branka imao je njegov stariji brat »Rafić«, koji je davno prije postao komunist po uvjerenju i koji je izvršio znatan utjecaj na mnoge omladince u gimnaziji okupljajući ih u čvrstu zatvorenu grupu, kojoj je bio zadatak da preuzme rukovodstvo demokratske omladine, bez obzira na vjersku, nacionalnu i političku pripadnost.

Zahvaljujući tome, Branko rano prihvaća ideje socijalizma i u svim prilikama nastoji istaknuti taj svoj stav, što je i vidljivo iz gimnazijskog kataloga, u kojemu je u rubrici »opaska« zapisano: »Buntovne naravi, koja ga zanosi na drugu interesnu sferu«. Ta opaska upisana je u ratnoj godini 1941/42.

Sličan razvoj imali su i Dušan Orlić i Milan Butorac. Ovdje moram napomenuti da je Milanova sestra *Anica* otišla u partizane u kolovozu 1943, a da je na početku 1944. već bila član KK SKOJ-a te da je kao takva poginula prilikom napadaja na jednu baraku u šumi iznad Zabukovca. Njihov otac također je od prvih dana izražavao simpatije za partizane, pomagao NOP, a poslije kapitulacije Italije aktivno se uključio u NOB.

O obitelji Orlić malo znam, jer su oni službom doselili u Senj. Međutim, zna se da je njihov otac bio odlučni antifašist i da su roditelji znali za Dušanovu političku djelatnost.

Da bi prikaz njihove aktivnosti bio cjelovitiji, moram iznijeti u znatno kraćem obliku djelatnost grupe naprednih omladinaca, kojoj su i oni pripadali.

Moram istaknuti da se Braco, Dušan i Branko nisu nikome pridružili, jer su oni s Balenom i Knificem zajedno stasali i kod svih se gotovo istodobno formirala socijalistička svijest, u koje temelje leži prihvaćanje marksizma kao ideologije.

Kao praktična materijalizacija ove ideologije bezrezervno je prihvaćena potreba revolucionarne borbe za mijenjanje društvenog sustava, tj. obaranje kapitalizma, a kao trenutni zadatak postavila se politička a zatim oružana borba protiv fašizma.

Ova grupa bila je srž napredne omladine i kroz određene političke akcije postupno se izdvaja i dobiva oblik zatvorene organizacije, koja se po potrebi sastajala radi donošenja potrebnih mjera i izvršavanja zadataka. Na ovim sastancima obavljala se analiza izvršenog i postignutog.

S obzirom na to da je ova grupa već prije obrađena u posebnim radovima, ipak je potrebno istaknuti neke oblike njihove aktivnosti.

Braco, Branko, Dušan i Milan aktivno su sudjelovali u svim akcijama koje je ova grupa napredne omladine provodila, a posebno u senjskoj gimnaziji.

Prva trojica nalazili su se u tzv. rukovodećoj grupi te su bili ne samo izvršioци već i organizatori svih akcija. U kući Brace Matijevića, a ponekad u kući Branka Orlića, Marka Balena i Knifića, nešto kasnije i u kući Ivice Tomaića, oni su se sastajali, dogovarali, razrađivali određene akcije, prikupljali novac za nabavku knjiga, organizirali čitanje napredne pa i zabranjene literature i partijskih proglašenja, organizirali prisustvovanje predavanjima, koja je organizirao *Dobrila* u okviru tzv. »omladine HSS-a«, prikupljali pretplatnike i raspacavali »Seljačku misao«. U svim ovim i drugim akcijama oni su bili u prvom planu te su uz neke druge omladince sačinjavali rukovodnu jezgru.

Nakon kapitulacije Jugoslavije *Branko Jurčić* uz *Antu Knifića* sudjeluje u prikupljanju i skrivanju oružja. Po uputama ove grupe Marko Balen uspostavlja vezu s partizanskim logorom u Škaliću, a Vlado Knifić nešto prije uspostavlja vezu s Milanom Vukelićem. *Aleksandar Flaker*¹ navodi da su se oni, tzv. »Zagrepečani«, povezali među ostalima i s Brankom Jurčićem i u gimnaziji stvorili antifašističku organizaciju.«

Kasnije, zbog potrebe povećane konspiracije, posebno nakon stvaranja NDH, prešlo se na sustav trojki (u ovom slučaju četvorki). Jednu od tih sačinjavali su Braco, Branko, Milan i Dušan.

Značajnija ilegalna aktivnost nastala je uspostavljanjem veze s logorom u Škaliću, a posebno s partijskom organizacijom u Novom.

Koristim se prilikom da upozorim na jedan detalj koji će osvijetliti tadašnje prilike u antifašističkom i narodnooslobodilačkom pokretu u Senju.

U svom napisu »Senjska gimnazija u toku NOR-a«² drugarica prof. Melanija Rivoseki, govoreći o uspostavljanju i održavanju veze s partijskom organizacijom u Novom (Ivicom Radetićem i Dunjom Vukelić), govori da je ona odlazila na sastanke u Novi kao i o njihovoj pismenoj vezi. Dakle, ne spominje Flakera kao osobu koja je također održavala ili barem služila za vezu u Novom. Međutim, Flaker kaže³ da je preko Ante Petrinovića iz Novog (inače školskog kolege), uspostavio vezu s Radetićem, te da je često nakon povratka iz Selaca (gdje mu je živjela majka) navraćao Radetiću i preuzimao razni ilegalni materijal. Konačno, Radetić kaže da je odmah na početku 1942. uspostavljena veza s drugaricom Melanijom, odmah zatim dolazi na vezu iz Senja Ivan Veža, a posredstvom Petrinovića dolazi Flaker. Dakle, iz svega ovoga može se zaključiti da Flaker, neovisno o drugarici Rivoseki, uspostavlja ovu vezu i, kako on naglašava u citiranom pismu, održava vezu kao član postojeće grupe »omladinaca«. Drugim riječima, iz svega navedenog osjeća se podijeljenost među aktivistima NOP-a u Senju.

Na jednoj strani grupa starijih drugova, od kojih se kasnije formira partijska organizacija, i ranije formirana grupa omladinaca kojima su pripadali drugovi Ante, Milan, Dušan i Branko. Samo tako može se objasniti kvalifi-

Sl. 35 — Napredni senjski omladinac Danilo Antić sa sestrom, snimljeni oko 1940.

kacija te aktivnosti od strane drugarice Melanije kao »samovoljna i neorganizirana akcija«. Isto tako, govoreći o tom događaju, drugarica Melanija spominje samo kapšenje Matijevića i Orlića, a ne spominje i hapšenje Jurčića i Butorca. To također upozoruje na neki način na nepoznavanje prilika u bazi, tj. u krugu napredne omladine. Flaker u spomenutom pismu iznosi da je u Senj donosio i u njemu dijelio ilegalni materijal.

Dana 21. veljače 1942. u veži susjedne kuće Orlića sastali su se Branko, Milan, Dušan i Braco i tom prilikom Milanu su dali, kako on izjavljuje, »Primorski borac«. To je vidio jedan mlađi učenik gimnazije i prijavio ustašama. Ustaše su ih nakon toga pojedinačno pohapsili, izvršili pretrase i taj »Primorski borac« pronašli kod Milana, koji ga je sakrio u čarapu.

Na saslušanjima u ustaškoj policiji odgovornost je preuzeo Branko, koji je izjavio da mu ga je dao jedan nepoznati seljak. O njihovu čvrstom i dosljednom držanju govori i činjenica da je lanac kretanja materijala prekinut i policija nije mogla saznati odakle je došao taj ilegalni materijal. Prema izjavi Milana Butorca oni su iz zatvora uspostavili vezu s grupom, a po-

sebno s Antom Knificem, koji ih je u ime grupe svakodnevno posjećivao. Isto tako dogovaralo se o bijegu iz zatvora, pri čemu bi Ante Knific nabavio oružje i onesposobio javnu rasvjetu u pravcu bijega. Međutim, do ostvarenja ovoga plana nije došlo, jer su zatvorenike preuzeli Talijani, okovane ih sproveli u Rijeku i zatvorili u zatvor »Via Roma«. Tu je Milan Butorac odvojen kao maloljetnik.

Suđenje je obavio vojni sud II armije. Na samom suđenju svi omladinci ostali su dosljedni te istragom nije otkrivena ilegalna veza preko koje je materijal došao u Senj i do njih, iako su to najmanje dvojica vrlo dobro znali. Kao primjer njihova revolucionarnog držanja navest ću riječi koje su izgovorili Butorac i Jurčić. Milan Butorac je u toku istrage u Senju rekao: »Hrvatska može biti nezavisna samo u zaštiti Moskve«. Branko Jurčić, koji je odlično govorio talijanski, pred sudom je izjavio: »Možete me osuditi na tristo godina, kada će rat biti gotov za tri mjeseca.«

Iz riječi obojice zrači duboka odanost i vjera u snage socijalizma i Crvenu armiju. Osudom suda Milan Butorac osuđen je kao maloljetnik na 16 mjeseci zatvora, dok su Branko, Braco i Dušan osuđeni na 3 godine zatvora. Iz zatvora u Rijeci odvedeni su zajedno u Kopar, gdje su se posljednji put vidjeli jer je Milan izdvojen i kao maloljetnik otpremljen u maloljetnički zatvor u Firenzu. Napominjem da je Milan nakon izdržane kazne pod pratnjom stražara vraćen u Senj. Nakon povratka odmah se pokušao uključiti u rad te ga otac povezuje s predstavnikom tada postojeće organizacije u Senju. Međutim, nezadovoljan sa stanjem i prilikama u Senju, gdje mu se savjetuje da čita Gorskog i sl. on traži vlastitu angažiranost. Prošavši sve oblike ilegalnog i revolucionarnog rada, on se ne zadovoljava takvim sta-

Sl. 36 — Proslava Dana ustanka Hrvatske, narodni zbor u Krivom Putu. Snimak iz 1949.

Sl. 37 — Otkriće spomenika palih boraca na proplanku Vrtlina—Alan, 1960. g.

njem i ovakvim savjetima. Povezuje se s nekoliko od prije poznatih omladinaca i traži mogućnost povezivanja s partizanskim i partijskim organizacijama na oslobođenom teritoriju. Otac mu ponovo pronalazi vezu te se on samoinicijativno prebacuje do Klade, gdje ga prihvaća aktivist NOP-a Luka Babić. Odavde se prebacuje u Krasno do KK KPH za kotar Senj, gdje je tada održan sastanak kojemu je prisustvovao član KK drug Malicija i sekretar KK SKOJ-a drug Pave Butorac. Na sastanku je Milan dobio zadatak da se vrati u Senj i da tamo formira skojevsku organizaciju i MK SKOJ-a. Ovo je Milan izvršio te odmah po povratku u Senj formira organizaciju i postaje prvi sekretar MK SKOJ-a za grad Senj.

Ovo posljednje samo prividno izgleda kao udaljavanje od teme. Međutim, Milan je ostao jedini preživjeli iz te grupe. Upravo njegov stav, revolucionarno sagledavanje situacije u omladinskom pokretu u Senju 1943, nezadovoljavanje dotadašnjim oblicima rada koji su prevladavali i želja da se potpuno uključi u organiziranu borbu, upozoruju na to kakav je revolucionarni potencijal nestao iz naše sredine nepovratnim odlaskom iskusnih i dosljednih revolucionara Brace, Branka i Dušana.

Nešto ranije rekao sam da su svi zajedno bili otpremljeni u koparski zatvor. Stjecajem okolnosti u zatvoru u Koprnu ljeti 1942. nalazio se i stariji Brankov brat — Rafić. Sreli su se u prolazu, kada su Rafića vodili na saslušanje. Obojica su se istrgli iz ruku oružane pratnje, zagrlili se i poljubili. To je bio njihov posljednji susret, posljednji pozdrav prekinut grubom policijskom silom. Iz Kopra su prebačeni u kaznionicu Civita vecchio (blizu Rima), a odatle u kaznionicu Suhrona.

Kao i u drugim zatvorima Italije, poslije kapitulacije te zemlje došlo je do pobune zatvorenika i u ovom zatvoru. Međutim, upravitelj ovoga zatvora bio je okorjeli fašista, koji je ugušio pobunu i zatvorenike predao Nijemcima. Oдавde su otpremljeni u zatvor u Firenzu, a odatle u Dachau. Prema nekim vijestima, koje su donijeli preživjeli zatvorenici ovoga logora smrti, Branko je umro u Dachau u studenome 1944, a Braco navodno poslije oslobođenja logora 1945.

Zaključujući sjećanje koje je posvećeno mojim poginulim drugovima Dušanu Orliću, Branku Jurčiću i Braci Matijeviću, morao sam se ponegdje dotaknuti i ostalih živih i mrtvim drugovima s kojima su stasali, radili i borili se, s namjerom da bih naglasio njihovu političku svijest i njihovu ulogu u NOP-u Senja. Oni nisu bili žrtve fašističkog terora koje su fašisti u ubilačkom bijesu uhapsili i ubili. Oni nisu bili slučajni sudionici neke akcije. Oni su prije rata bili organizatori omladine u Senju — grupa koja je širila socijalističke ideje među omladinom Senja i Primorja. Oni su s nekim drugim omladincima stvorili čvrstu, dobro organiziranu ilegalnu omladinsku grupu, koja je postala nosilac i organizator antifašističke borbe omladine kotara Senj. Bili su najenergичniji propagatori ideje o potrebi oružane borbe protiv okupatora. Organizirali su prikupljanje i slanje pomoći u partizanski logor Skalić u jesen 1941. i održavanje veze s tim logorom. Oni nisu htjeli da ostanu konspiratori ili obavještajci, već stvarni borci, koji su se nalazili u prvim redovima borbe. Oni su bili uhapšeni na obavljanju jednog takvog zadatka, ne slučajno, već organizirano i samovoljno. Radili su onako kako su mislili da treba raditi i ne štedjeti sebe. Bili su pravi partizanski ilegalci, spremni na svaku akciju, koju bi od njih zatražila Partija. Možemo samo reći da je nesreća bila u tome što već prije nije postojala partijska organizacija ili organizacija SKOJ-a, koja bi ih još bolje organizirala i usmjerila u radu. Njihov životni credo, njihov životni put, aktivnost, politička svijest, u svemu su udovoljavali osnovnim kriterijima za prijem u SKOJ, pa i u Partiju. Na žalost, toga nije bilo tada u Senju i oni to časno zvanje nisu dobili. No za nas, oni su bili uzor omladinci, uzor skojevci i uzor borci. Nesreća je bila što su bili uhapšeni, budući da sam ih dobro poznao, siguran sam da bi bili uskoro otišli u partizane, kako su to obećali prilikom našeg rastanka kada sam odlazio u partizane.

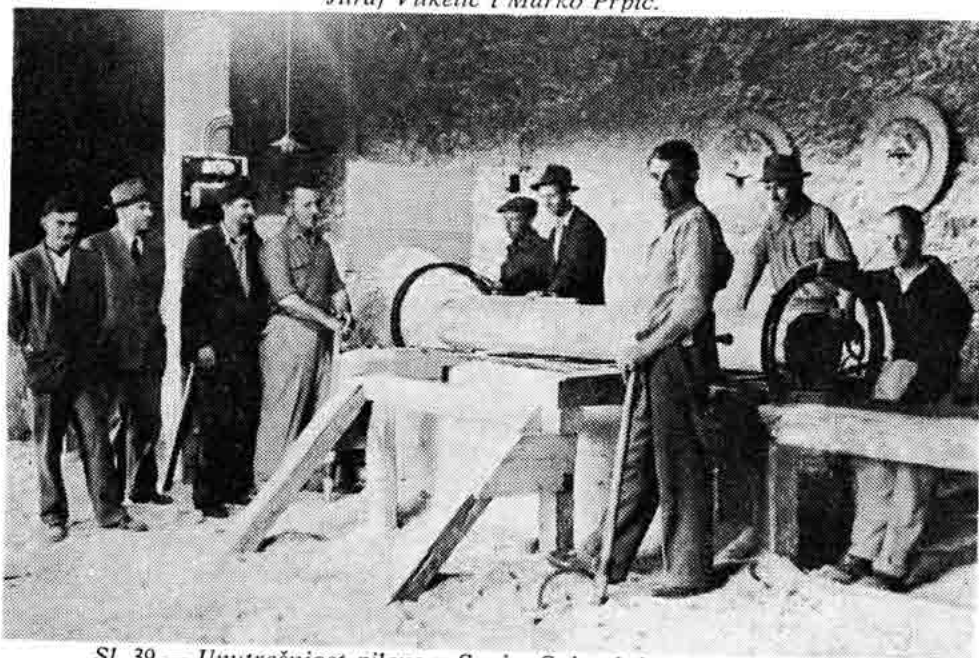
Kako je Partija gledala na rad te grupe omladinca u Senju, potvrđuje činjenica da su pojedinci, kada su došli u partizane, bili primljeni u Partiju nakon mjesec dana pa i manje, jer im se rad u Senju priznavao kao skojevski. Prema tome možemo zaključiti da su iz naše sredine u veljači 1942. zauvijek nestali skojevci Braco, Dušan i Branko, koji su u prvim danima ustanka, visoko digli zastavu slobode, bez straha i sumnje u konačnu pobjedu socijalizma.

BILJESKE

¹ Aleksandar Flaker: »Bilješka o senjskoj gimnaziji 1941/42«, Senjski zbornik VII, str. 203—210.
² Prof. Melanija Rivoški, Bilten društveno-političkih organizacija općine Senj br. 2, Senj 1976, str. 4—12.

Sl. 38 — Otkriće spomenika boraca NOR-a na Vrtlini 1960., od lijeva na desno: Ivica Pavelić, Josip Bačić, Joža Balen, Mića Filipović, Marko Balen, Slave Vukelić, Ivan Filipović, Milan Vukelić, Stjepan Stokić, Ivan Tomljanović, Dušan Tomić, Juraj Vukelić i Marko Prpić.

Sl. 39 — Unutrašnjost pilane u Senju. Snimak iz vremena oko 1948.